

Ivan vitez Trnski — zadnji Ilir.

Spominska črtica.

Sestavil M. Pirnat.

a Veliki Šmaren lanskega leta smo slavili v Krapini stoletnico rojstva dr. Ljudevita Gaja, početnika velike ilirske ideje. Dva dni pozneje pa se nas je odpeljala iz Zagreba družbica v okolico prijaznega Samobora, da posetimo in počastimo zadnjega še živečega Ilira — Ivana viteza Trnskega, ki je bival ondi na običajnem svojem letovišču. Nekaka svečana čuvstva so nas obhajala, ko smo se po lahno napetem griču bližali prostornemu domu z obširnimi vrtni. Preprijazno nas je sprejela Trnskega hčerka Zora in nas spremila tja na konec vrta, kjer je sedel starček v zatišju dveh majhnih smrek.

Tako sem videl prvič in zadnjič Trnskega živega. Naključje pa je hotelo, da sem ga videl tudi na mrtvaškem odru, ko sem se letos dne 1. julija slučajno mudil v Zagrebu. V izložbenem oknu nekega pogrebnege zavoda sem čital tužno vest, da je prejšnji dan, 30. junija, ob pol eni popoldne mirno v Gospodu zaspal „Ivan vitez Trnski, c. in kr. polkovnik v pokoju, bivši veliki župan razvojačene županije belovarske, komtur reda Franca Jožefa I., vitez reda železne krone III. reda, komtur papeževega reda sv. Gregorja in turškega reda Medjidije, vitez švedskega mečevega reda, hrvaški književnik, častni član jugoslovanske akademije, častni predsednik Društva hrv. književnikov, častni meščan svobodnega in kraljevega glavnega mesta Zagreba in mest Belovara in Broda itd. itd.“

Pred odhodom iz Zagreba sem šel kropit Trnskega v Trenkovo ulico št. 5. Popolnoma neizpremenjen je ležal na mrtvaškem odru. In ako si pogledal to lepo, polno lice, te komaj znatne gube na čelu in brke le nekoliko pobeljene, bi bil nehote rekel, da leži tu mož kakih šestdesetih let, ne pa starček nad devetdeset. Te moje vrste¹⁾ o njegovem življenju in delovanju pa naj bodo položene kot skromen šopek na oni znameniti grob, ki krije poleg drugih Ilirov tudi našega Trnskega.

* * *

¹⁾ Glavni vir za ta članek mi je bil nekrolog, ki ga je o Trnskem prinesel zagrebški „Obzor“ kot uvodnik dne 1. julija 1910.

Ivan Trnski se je narodil dne 1. maja 1819 v Bači, v sedanji belovarski županiji. Oče mu je bil ljudskošolski učitelj, mati pa hči poznejšega štabnega okrajnega zdravnika iz Gline. Po očetovi smrti ga je sprejel zagrebški škof Maksimilijan Alagović v zagrebško sirotišče, kjer je v učenju sijajno napredoval. Kot dijak je zahajal po „Novine“ v Gajevo tiskarno, kjer se je seznanil z Dragotinom Rakovcem in dr. Ljudevitom Gajem. Po dovršeni gimnaziji bi se naj po želji sorodnikov posvetil duhovskemu stanu, ki pa Trnskemu ni ugajal. Zato je sprejel odgojiteljsko službo v hiši Jankovičevi, potem v Rupčičevi in nazadnje v hiši Daubachyjevi, kjer je poučeval mladega barona Inkeya in preživel počitnice ž njim na velikih posestvih na Ogrskem.

Z vladno podporo se je podal l. 1837. v Gradec, da se izobrazí za upravnega uradnika v Vojaški Krajini. V Gradcu je imel za sošolce navdušene Ilire: Muršca, Trstenjaka in Lavriča, s katerimi je sklenil prijateljstvo. Razen strokovnih predmetov je poslušal tudi predavanja Mucharjeva iz estetike ter pridno zahajal v knjižnice in prebiral leposlovna dela.

Leta 1839. je Trnski prvikrat posetil Dalmacijo, kjer se je seznanil s Petranovićem, Kaznačičem ter tudi s črnogorskim vladiko Petrom Njegušem. Po dokončanih študijah v Gradcu je prišel v Zagreb, kjer mu je Gaj ponudil uredništvo svojega leposlovnega lista „Danice“. A pogajanja so se razbila in Trnski je vstopil kot uradnik pri upravi II. banske polkovnije v Petrinju. Po kratkem bivanju v Divuši je prišel Trnski v Gline, kjer je tedaj sprejel zapovedništvo I. banske polkovnije tedanji podpolkovnik Josip Jelačić. V njegovi hiši je Trnski preživel nepozabne dni. — Leta 1843. se je mudil Trnski kot upravitelj v Maji, postal je poročnik in v kratkem so ga premestili v Virginmost. Ko je leta 1848. postal Jelačić po želji narodovi ban, je pozval Trnskega v bansko konferenco, ki bi naj napravila osnovo reform za Krajino. V tej konferenci je Trnski deloval kot poročevalec, pozneje pa se je vrnil na svoje mesto v Virginmost. Na priporočilo Preradovića ga je pozval Jelačić l. 1852. v Zagreb k odseku krajinske uprave.

Leta 1854 je pršel Trnski v Gline za polkovnega upravnega poročevalca. Tu je mnogo občeval s Preradovićem, a obema je bil polkovnik vrli poštenjak in odločni hrvaški rodoljub Anton baron Benko. Po štirih letih so premestili Trnskega v Mitrovico, odtod kot kapitana (stotnika) v Belo cerkev ter ga nato pozvali na Dunaj, da sodeluje kot poročevalec v posebnem poverjeništvu pod pred-

sedstvom generala Filipovića pri izdelovanju zakonskih osnov in izprememb za Krajino. Kot polkovni upravni poročevalec je deloval v Karlovcu, kot aktuar Filipovičev pa pri srbskem narodnem kongresu. Za vrlo njegovo delovanje so ga imenovali za majorja in ga odlikovali z redom železne krone.

Leta 1869. je potoval naš cesar čez Zagreb v Krajino. Na predlog generala Gablenza so prideli Trnskega najvišjemu spremstvu. Pri avdijencah v Karlovcu, na Reki, v Senju, v Petrinji in v Belovaru ter pri kraljevih posetih v vojnih kaznilnicah se je izkazal Trnski dobrega tolmača in poročevalča. Kot belovarski veliki župan je uredil s pomočjo Buda Budisavljevića in Savoslava Vukelića županijo ter si pridobil zaupanje naroda. Ker se ni hotel zavzeti l. 1872. pri volitvah za vladne kandidate, je odstopil kot veliki župan, a kralj ga je odlikoval s komturnim križem Franc Jožefovega reda.

Iz Belovara se je preselil Trnski v Zagreb, kjer je dobil nalogo, da izvede razlastilne posle pri krajinski železnici. Po štiriinštiridesetletnem delovanju je bil na lastno prošnjo na novega leta dan 1885 upokojen.

Še kot upravni poročnik se je Trnski l. 1850. poročil z Viljmino Lavričevo, sestro odvetnika dr. K. Lavriča, znanega slovenskega rodoljuba v Gorici. Iz tega srečnega zakona se mu je narodilo devetero otrok; osem sinov in ena hči.

Trnski je bil vedno vedrega duha in se je zanimal ves čas za dnevne dogodke, dokler ni odšel za pesnikoma Martićem in Ilijaševićem, ki sta za dolgo dobo preživela svoje ilirske tovariše, tudi on.

* * *

Že v zgodnji mladosti se je vzbudilo v Trnskem veselje do književnosti in ga spremljalo ves čas življenja do smrti. V 14. številu Gajeve „Danice“ je izšel leta 1835. prvi njegov sestavek „Konj Kosciuskov“. Kot dijak je priobčeval v „Danici“ pesmi in članke, katere so Gaj, Rakovac in J. Mažuranić z veseljem sprejeli. V Gradcu je nadaljeval svoje književno delovanje, pri Kol. Kvasu je poslušal slovenska predavanja in je uvažal slovenske prijatelje v znanje hrvaškega jezika ter jih pridobival za ilirsko idejo. Svoje pesniške prvence je izdal leta 1842. „Vila ilirska“, ki otvarja zbirko, nam podaja pesnikov program, kateremu je ostal zvest do konca življenja. Druga pesem, „Sinovska uspomena majci“, izraža misel, da posvečuje njegovo žalost po umrli materi delo za domovino. Niz nežnih pesmi je posvetil ljubici. V tej zbirki se nahaja tudi znana njegova

„Pjesma brodarska“ (Oj talasi mili, ajte“). Med prevodi najdemo tudi Schillerjevo „Pesem o zvonu“, katero je pesnik pozneje še dvakrat predelal.

Ko je bival Trnski v Divuši, se je seznanil z izvrstnim pevcem in spretnim skladateljem Bosancem, ki je uglasbil več njegovih pesmi. V Glini je sklenil prijateljstvo s polkovnikom Jelačićem in njemu na čast je zložil glasovito pesem „Ljubimo te, naša diko“. Ob priliki blagoslavljanja novih polkovnih zastav je zložil ono znano „Oj Banovci“, ki je postala vsled srečnega napeva najbolj priljubljena koračnica krajinskih polkovnij. V humoristični epski pesnitvi „Zvekan opet na svietu“ (1844) šiba Trnski glavne napake tedanje zagrebške družbe, zlasti smešno hlastanje po tujih navadah. Toda poleg karajočega zasmeha se oglašča tudi pesnikovo domoljubje in hrepenenje za drago v daljini.

V Virginmostu je napisal povest „Kod profuza (1850), za katero je zajel snov iz življenja v Krajini. V dobi svojega dveletnega bivanja v Zagrebu (1852—1854) je napisal mnogo pesmi, ki jih je večinoma objavil v „Nevenu“; med temi je posebno znana „To bi lepo, krasno bilo“. Prevel je „Kraljedvorski rokopis“ in Puškinovi deli „Kavkaški zarobljenik“ in „Bakčiserajski vodomet“ ter znamenito Deržavinovo odo „Bog“. V Glini je pohrvalil Puškinovo povest „Plemkinja seljakinjom“, pošiljal Šuleku prispevke za njegov „Rječnik“ in pomagal Preradoviću v jezikovnem oziru. V Beli cerkvi je prevajal Puškinovega „Onjegina“, zapel veličastno odo „Slava mladosti“ in zložil več mladinskih pesmi, namenjenih za ljudsko-šolsko čitanko. V Karlovcu je zložil epski pesnitvi o slovanskih apostolih Cirilu in Metodu in o sigetskem junaku Nikolaju Zrinjskem. V karlovškem časopisu „Glasonoša“, kateremu je Trnski duševni ustanovnik, je zapel leta 1862. svoje „Kriesnice“, ki jih je izdal v treh delih (1863, 1865 in 1881). „Kriesnice“ posvečuje Trnski „trim sestrām, Hrvaticam, Srpkijam i Slovenkam“. Odlikujejo se po nežnem izraževanju in lahkoti stihov; pesniku vro iz veselega, za vse lepo in blago vnetega srca, kar je njih posebnost, kajti Trnskega vrstniki so najrajši ubirali resne elegične strune.

Njegova je zasluga, da se je v Zagrebu osnoval časopis „Vienac“, kateremu je ostal Trnski ves čas zvest sotrudnik. Za književno društvo sv. Jeronima je napisal poučno pripovedko „Učitelj Dobrašin“. V njej je postavil hvaležni spomenik svojemu očetu in istrskemu rodoljubu škofu Dobrili. Razen te pripovedke je objavil še druge sestavke, n. pr.: „Hrvati u Istri“, „Krajiški Horacijevac“,

„Prepokračena domača haljina“, „Prieki liek“, „Šaljivac Roko“ in druge, ki so tiskani v raznih časopisih, največ v „Viencu“. Vrh tega je deloval v „Hrvatski Matici“, bil v odboru hrvaškega gledišča in prevajal gospodarska dela, namreč Bayerovo razpravo „O regulaciji Save“ ter Veselega deli „O pomanjkanju vode v Gornji Krajini“ in „O Krasu Gornje Krajine“. Nepregledno je število pesniških umotvorov, da bi zbrana njegova leposlovna dela tvorila lepo število zvezkov. Izdajanja svojih skupnih del se je lotil sam, toda izšli sta le dve knjigi.

V svojem 71. letu je zložil „Anko Lovičevo“, morda njegovo najboljšo delo. 76 let star pa je zapel obširno pesem o banu Petru Berislaviću. Oba epa imata svoje korenine v narodnem življenju, v obeh razvija velike etične ideje. V „Zabavni knjižnici“ Matice Hrvatske je izdal „Iz slavenske rodbine“ (1904), zbirko prevodov čeških, ruskih in tudi šest slovenskih pesmi, namreč Strelov „Popotnik“, Prešernove „Strunam“, „Pod oknom“ in „Vrba“, Gregorčičevo „V pepelnici noči“ in Aškerčev „Mejnik“. Žal, da se Trnskemu baš slovenski prevodi niso posebno posrečili.

Po njegovem trudu se je osnovalo društvo za „Plitvička jezera“, katerih čarobno lepoto opeva Trnski v sonetih. Velikih zaslug si je pridobil za „Društvo hrvatskih književnikov“, kateremu je bil častni predsednik in mu zagotovil obstanek s tem, da mu je preskrbel društveno glavnico.

Vsa njegova dela, izvirna in prevedena, pričajo, kako temeljito je poznal Trnski hrvaški jezik in kako mu je bila na srcu njegova čistost in pravilnost. Njemu sta pošiljala Vraz in Preradović svoje pesmi v popravo, in nebroj je spisov, ki jih je Trnski jezikovno priredil za leposlovne liste. Pisal je o germanizmih, ki so se vtihtapili v hrvaščino, in še v globoki starosti je z mladeniško živahnostjo napisal za akademijo razpravo, v kateri se bori proti raznim napakam in razvadam hrvaškega pravopisa. Seveda so zadeli njegovi nazori tudi na odpor. V „Viencu“ je objavil znamenit članek „O našem stihotvorstvu“ (1874), v katerem je z uspehom dokazal, da v narodnih pesmih odločuje naglas, ne pa kvantiteta.

In tako so Trnskemu hitro tekla leta med neprestanim delom, dokler ni kot zadnja priča narodnega preporoda legel k večnemu počitku k njim, ki so ga navdušili za književnost. V hrvaškem slovstvu in v srcih hvaležnega naroda si je postavil trajen spomenik kot nežen, rodoljuben pesnik in kot vnet zagovornik lepote hrvaškega književnega jezika.

